

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Filozofická

Habilitační obor Pedagogika

Uchazečka Mgr. Klára Šedřová, Ph.D.,

Pracoviště Ústav pedagogických věd, FF MU

Habilitační práce Humor ve škole

Oponent Doc. PhDr. Jiří NĚMEC, Ph.D.,

Pracoviště Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra sociální pedagogiky

Klára Šedřová předkládá habilitační práci prostřednictvím tištěné monografie s názvem *Humor ve škole* (Masarykova univerzita, 2013, 189 s.). Dříve než se pokusíme o její hodnocení, je třeba připomenout, že v české, ale též i zahraniční odborné komunitě je Klára Šedřová známa především orientací na nevšední a přitom pro pedagogiku zajímavá a důležitá témata. Za poslední desetiletí se odborně vyprofilovala v oblastech, která se v nejobecnějším slova smyslu vztahují k pedagogické interakci, komunikaci a edukačním strategiím rodičů a učitelů. Její doménou jsou sociální procesy a fenomény, které nejsou na první pohled zjevné, ale přitom klíčové pro celý a složitý proces vzdělávání a výchovy. Metodologickým nástrojem se jí stalo celé spektrum kvalitativních metod, které si velice dobře osvojila a mnohé z nich též přiblížila české pedagogické komunitě ať už v roli lektorky odborných metodologických kurzů a letních mezinárodních škol, tak také v roli spoluautorky rozšířené a uznávané metodologické vysokoškolské učebnice *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* (Švaříček, Šedřová a kol., Portál 2007). Zkoumání humoru ve školním prostředí, jeho poznání, popis, typologie a vysvětlení, které nám monografie přináší, tedy plně zapadá do naznačených východisek.

Struktura monografie je členěna do desíti hlavních kapitol, které se pokusíme popsat a zhodnotit prostřednictvím třech hlavních tematických celků, které dílčí kapitoly obsahově a významově sdružují. Předmětem první části jsou tři kapitoly, ve kterých autorka nejdříve

pečlivě přibližuje samotné téma, definuje klíčové pojmy a jejich sémantické konotace a prostřednictvím teorií nám předkládá možné pohledy na podstatu humoru. Kombinuje jak koncepty sociologické, tak i psychologické a lingvistické, a vhodně je aplikuje na školní prostředí. Pozoruhodné jsou pasáže, ve kterých autorka popisuje možné funkce humoru např. v kontextu šikany, sociální stratifikace a koheze skupiny, uplatňování moci nebo sounáležitosti ve skupině apod. Dílčí kapitola je dále věnována humoru ve školním prostředí, především pojetí žakovského a učitelského humoru, ale velkou pozornost též věnuje studiím dokládající vliv humoru na proces učení. Rozsah této části je dán rozpětím str. 9 – 53 a součástí je též definice humoru (též popis jeho významu), kterou autorka na základě analýzy popisovaných konceptů vytvořila na str. 20. „Humor je specifický typ zážitku, který nastává v situaci paralelního výskytu dvou jevů, jež jsou normálně vnímány jako inkongruentní. Humor je založen na sociální interakci, přičemž si účastníci humorné situace vzájemně signalizují přítomnost hravého neseriózního percepčního rámce. Ambivalentní povaha humoru umožňuje vyjádřit potlačované a společensky nepřijatelné impulzy, případně emocionálně přepólovat význam vnímané situace.“

Úvodní část tvoří srozumitelný a kultivovaný celek, ve kterém se autorka opírá o reprezentativní škálu především zahraničních zdrojů, ze kterých vhodně cituje a uvádí je do kontextu současného stavu poznání daného fenoménu. Inspirativní mohou být pro čtenáře (studenty oboru) např. pasáže, ve kterých autorka analyzuje výzkumné (kvalitativní i kvantitativní) studie a zprostředkovává jejich metodologickou podstatu a rekapituluje jejich vědecký i praktický přínos.

Klíčová část habilitační práce je tvořena kapitolami 4 – 9 v rozsahu stran 55 – 152. Na téměř sto stranách nás autorka prostřednictvím výzkumného šetření nejdříve seznamuje s výzkumným designem, vlastním výzkumem (sběrem a analýzou dat) a interpretuje hlavní výzkumná zjištění. Epistemologickým východiskem poznání humoru ve školním prostředí je pro autorku narace, ve vlastním výzkumném šetření se jedná o příběhy (vyprávění) žáků a učitelů druhého stupně. Autorka o daném konceptu pojednává nejdříve obecně v kontextu sociálních věd a následně ho vhodně aplikuje na potřeby vlastního výzkumného šetření, jehož cílem bylo „prozkoumat fenomén školního humoru“ (str. 63). Autorka byla vedena především následujícími výzkumnými otázkami: „Jaké jsou podoby školního humoru (co lidé uvnitř školy vnímají jako humorné, v jakém kontextu se humorné události odehrávají, kdo a v jaké roli se na nich podílí) a jaké jsou funkce školního humoru (jaké efekty humor přináší, jak

naplňuje individuální potřeby tvůrců i příjemců, jaký má dopad na sociální vztahy ve skupině). Pro potřeby následné analýzy sesbírala s pomocí studentů 137 žakovských a 41 učitelských příběhů (z tzv. „první ruky“ informantů), které následně podrobila tematické a strukturní analýze. Tematická analýza umožnila autorce proniknout do obsahu jednotlivých narací a rozřadit je podle „objektu humoru“ (učitel, žák, mimořádný kontext) a následně strukturní analýza, především s využitím konceptu invariantní hloubkové struktury a konceptu opozice skriptů, umožnila nahlédnout hlouběji do funkcí humoru, motivů jejich iniciátorů, rozkrýt konfiguraci aktérů a popsat podstatu školního humoru prostřednictvím zmíněného konceptu opozičních skriptů.

V celé rozsáhlé kapitole autorka prokázala schopnost analyzovat data prostřednictvím navržených postupů a zprostředkovat zatím nepříliš rozšířený narativní způsob poznání. Prostřednictvím autentických příběhů a jejich následného rozboru nám přiblížila podstatu školního humoru, a to nikoliv na úrovni popisné, jak obvykle u kvalitativního výzkumu očekáváme, ale především na úrovni explanační. Je třeba ocenit práci s teoretickými koncepty, které autorka představila v úvodní části a ke kterým se následně vrací při vlastních interpretacích a využívá je právě pro pochopení a následné vysvětlení humorných narativů. Samozřejmostí je vytříbený jazyk, který je na jedné straně exaktní a vysoce odborný, na straně druhé čtenářsky přívětivý až dobře strukturovaný s jasnou vnitřně provázanou vypravěčskou linií.

Závěrečná kapitola (s. 153 – 175) je určitou odbornou nadstavbou v podobě vědecké diskuse. Čerpá z již realizovaných výzkumných šetření (především pražské skupiny školní etnografie) a odpovídá na řadu diskusních otázek, které s tématem souvisejí a zároveň ho rozšiřují o nové dimenze. Autorka uvádí význam humoru do vztahu k hrám a dětské vrstevnické skupiny, širěji se zabývá tématem humoru a kultury školní instituce a poukazuje na dva významné zdroje humoru, kterými jsou nuda a moc. Celé téma monografie je tak ukotveno do širšího kontextu a dáno do vztahu s výzkumy tuzemských a zahraničních autorů. Klára Šed'ová v této kapitole prokázala schopnost nahlížet na dané téma v širších souvislostech a konsekvencích.

Práce jako celek je systematicky provázána navazujícími dílčími tématy jednotlivých kapitol s jasnou logickou vypravěčskou linií. Samotný text je velice kultivovaný. Autorka je precizní v definici dílčích pojmů a ve formulaci závěrů. Vždy vychází z několika zdrojů, přičemž zahraniční zdroje jsou nedílnou a přirozenou součástí celého díla, její interpretace jsou

podepřeny výzkumnými nálezy nebo opřeny o citované koncepty.

Habilitační práce (monografie) je nevšedním a jedinečným příspěvkem do oblasti školní etnografie. Rozkrývá sociální fenomén, který je přítomný v každodenním životě školy a vysvětluje nám jeho podstatu a funkce, které prezentuje. Práce nesporně přináší celou řadu poznatků, které jsou klíčové pro přípravu budoucích učitelů, ale též i pro rozvoj pedagogiky, oboru, ve kterém se autorka habilituje. Práce má přesah do oblasti sociologie výchovy a sociální pedagogiky. Vysvětluje každodenní sociální interakci, která má bezprostřední vazbu na procesy učení, ale též třídní a školní klima a především na to (s trochou nadsázky), co si žáci ze školy odnášejí – prožitky a vzpomínky na veselé příběhy se spolužáky a učiteli, které jim, na rozdíl od jiné formálnější části kurikula, utkví ve vzpomínkách do konce života.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

- 1) Jaká metodologická omezení (omezení v poznání daného jevu) nám v kontextu Vašeho výzkumného šetření přináší narativní analýza? Jak by bylo rozšířeno/omezeno poznání zmíněného jevu v případě využití fenomenologických principů?
- 2) Jak byste charakterizovala výběr svých informátorů a jak tento výběr mohl ovlivnit interpretaci dat?

Závěr

Habilitační práce Kláry Šedové „Humor ve škole“ splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika. Autorka prokázala klíčové znalosti a dovednosti, které se neodmyslitelně pojí s vysokoškolskou profesí docentky. Doporučuji, aby po úspěšné obhajobě byl Kláře Šedové udělen vědecko-pedagogický titul docent v oboru Pedagogika.

V Brně dne 14. 8. 2013

Jiří Němec